

IVAN DOROVSKÝ

BULHARSKO – JIHOSLOVANSKÉ SBLIŽOVÁNÍ A MAKEDONSKÁ OTÁZKA (2. polovina 20. let)

I

I po vzniku versailleského systému zůstala v nově vzniklých státech problematika národnostních menšin. Evropské státy se zabývaly např. hnutím Katalánců a Basků ve Španělsku, Slovinců v Itálii, Vlámů v Belgii, Ukrajinců, Bělorusů a Židů v Polsku, otázkou Besarábie a Dobrudže, makedonskou a thráckou otázkou v Řecku, Bulharsku a Srbsku apod.

Národnostní otázka patřila v balkánských zemích v meziválečném období k těm faktorům, které určovaly vzájemné vztahy balkánských států i vztah dalších evropských států k nim. Její řešení se hledalo mj. v nesprávné srbské teorii o národní jednotě Srbů, Charvátů a Slovinců, dále v principu autonomie nebo práva národů na sebeurčení až do odtržení a v různých federativních nebo konfederativních koncepcích a návrzích.

Západoevropské, středoevropské i balkánské diplomatické a vládní kruhy nejvíce zajímala a nejvíce zaměstnávala tzv. makedonská otázka. Slovanské obyvatelstvo, které po rozdělení Makedonie v roce 1913 připadlo jednotlivým sousedním státům, bylo považováno buď za srbské, bulharské nebo slavofonní. Nejdůsledněji se snažila prosazovat práva makedonského slovanského obyvatelstva Vnitřní makedonská revoluční organizace (VMRO), která rozvíjela nejaktivnější činnost v Bulharsku, tehdejším Království SHS (později Jugoslávii) a v zahraničí. Rozdělení Makedonie zneprátnělo balkánské státy. Proto prosazovaly její sjednocení na dvou principech: levé křídlo VMRO hlásalo heslo rovnoprávnosti Makedonie v rámci balkánské federace, zatímco pravicové křídlo VMRO se vrátilo k heslu autonomie jako předstupně připojení Makedonie k Bulharsku.

V Bulharsku žilo jak makedonské slovanské obyvatelstvo, tak také početná turecká (a pomacká) menšina, Jeho vlády však necítily potřebu národnostní problematiku řešit. A to i přesto, že do Bulharska emigrovalo mnoho desítek tisíc slovanských Makedonců ze Srbska a Řecku a Bulharů z Dobrudže.

Tzv. makedonská otázka, stejně jako spor o východní Thrákkii, Dobrud-

žu, Sedmihradsko nebo Banát, tak či onak ovšem určovala jak srbsko-bulharské, tak také řecko-bulharské, řecko-srbské, jugoslávsko-italské i řecko-albánské vztahy.

O uvedené problematice vznikla řada dílčích studií i rozsáhlejších prací.¹ Přesto bych chtěl v tomto příspěvku na základě nedávno vydaných dokumentů uvést,² jakou úlohu hrála po roce 1913 „rozčtvrcená“ Makedonie ve vztazích mezi balkánskými zeměmi navzájem a v budování jejich vztahů se zeměmi střední a západní Evropy. Vzhledem k omezenému rozsahu této stati soustředím se zejména na 2. polovinu 20. let. V samostatné studii bych pak chtěl pojednat o diplomatické aktivitě balkánských i dalších evropských zemí v souvislosti s Makedonií, která se rozvíjela ve 30. letech.

Problematika Makedonie a Vnitřní makedonské revoluční organizace značně zaměstnávala československou diplomacii a do určité míry, ač se to může zdát paradoxní, také určovala rovněž náš vztah k meziválečnému Bulharsku a ke Království SHS (Jugoslávii). Československá diplomatická zastupitelství v Sofii a v Bělehradě pravidelně referovala o situaci v obou zemích. „Poprava tří Bulharů v Lerinu vzbudila v makedonských kruzích velké rozhořčení“ — psal čs. velvyslanec v Sofii Bohdan Pavlů počátkem ledna 1926. „Společně se Srby musíme pobít Řeky“, prohlásil L. Miletič.

Slova o srbsko-bulharském sblížení zaznívala také z úst bulharské zemědělské emigrace v Bělehradě, která kritizovala vlády obou států za jejich politiku v „choulostivé otázce makedonské“. Bývalý bulharský vyslanec v Bělehradě Kosta Todorov v proslovu ke studentům řekl, že „zásluhou Stambolijského znovu ožila idea sjednocení a sblížení jižních Slovanů“.

Čs. vyslanec v Bělehradě Jan Šeba zase dobře vystihl, že VMRO se po roce 1925 rozštěpila na dvě křídla, z nichž tzv. VMRO (sjednocená) byla „pod vlivem a ve stycích s III. Internacionálou, kde hlavní slovo vede Vlachov, stoupenec Todora Alexandrova“.³

Orgány ministerstva vnitra Čs. republiky byly dobře informovány o činnosti VMRO nejen v Bulharsku, nýbrž také v Království SHS, v Itálii a Rakousku. Jak se dovídáme ze zprávy hlavního štábu ministerstva národní obrany v Praze ze 6. května 1926, byla v březnu téhož roku ve Vídni

¹ Vzhledem k limitovanému rozsahu této stati uvádím zde pouze některé nejnovější práce: Bystřický, V., Deák, L.: *Štáty strednej a juhovýchodnej Európy a otázka bezpečnosti v 30. rokoch*, Slovanský přehled 66, 1980, čís. 1, s. 24—32; Hradečný, P.: *Vnitropolitický vývoj v Jugoslávii v letech 1925—1928 v zahraničním a vnitřním kontextu*, tamtéž, čís. 6, s. 455—468; Kolář, J.: *Pokusy o narovnání mezi Sofii a Bělehradem v letech 1926—1928 a čs. diplomacie*, tamtéž, čís. 2, s. 111—119; Hradečný, P.: *Politické vztahy Československa a Jugoslávie v letech 1925—1928*, Praha 1988; Mančev, K.: *Národnostní (menšinová) otázka a vzájemné vztahy na Balkáně v letech 1919—1938*, Slovanský přehled 75, 1989, čís. 2, s. 139—148.

² Stať se opírá výhradně o materiály diplomatických zastupitelstev a Ministerstva vnitra, uveřejněné v *Čehoslovaški izvori za balgarskata istorija, II*, Sofija 1987.

³ Slo o popravu Makedonců koncem roku 1925. Podle zprávy B. Pavlů prof. dr. L. Miletič na shromáždění v Sofii řekl: „Řekové drží slovanské pobřeží jen pro neshodu mezi Srby a Bulhary.“ *Tamtéž*, s. 21, 24, 29.

založena VMRO (sjednocená), v jejímž výboru byl bývalý generální konzul ve Vídni Dimitr Vlachov, bývalý starosta Sofie Georgi Zankov, vůdce makedonské organizace v Cařihradě Pavel Šatev aj. Ve zprávě se dále říká: „Jedním z dalších úkolů organizace je zřídit odbočky ve všech státech, kde se zdržují Macedonci, hlavně akademikové. Podobná organizace má být též zřízena v Praze.“⁴

Jak je patrné, makedonská otázka představovala „evropskou gangrénu“ nejen pro státy sousedící s Bulharskem. Království SHS např. v polovině roku 1926 vyžadovalo „od Bulharů prohlášení, že vláda zamezí organizaci revolučních živlů na svém území a zřídá se menšinových nároků srbské Makedonie“.

Vláda Andreje Ljapčeva, který byl obviňován, že podporuje VMRO, byla nucena „doporučit výboru makedonských revolučních organizací“, aby přeložil své centrum ze Sofie. Stalo se tak poté, co vlády Království SHS, Rumunska a Řecka protestovaly, že „makedonští revoluční autonomisté“ vpadli na území rumunské Dobrudže a na „srbské“ území u Krivé Palanky.

Se souhlasem italské vlády byla část výboru VMRO počátkem srpna 1926 přeložena do Říma (Alexandr Protogerov, Michail Monev, Naum Tomalevski, Kiril Prličev, Georgi Baždarov), zatímco v Sofii zůstal Ivan Michajlov. Podle rozsáhlého zpravodajského hlášení policejního ředitelství v Praze z listopadu 1926 se římská část výboru pod vedením A. Protogeroва usnesla „připravit v Bulharsku i v cizozemsku výhradně teroristické akce proti zodpovědným činovníkům v SHS, Rumunsku a Řecku a zřídit 5 teroristických základů s centrem v Milánu, Vídni, Praze, Budapešti a Paříži“.

Čs. zpravodajská služba už měla informace, že „vojvoda a náčelník teroristické skupiny“ Nikola Valev měl za úkol spojit se s „pražskou skupinou a udržovat ji pro přípravu teroristické akce“. Za tím účelem přijelo do Vídně počátkem srpna 1926 pět „makedonských teroristů“; Ivan Martinov, Ivan Bitrakov, Petar Velikov, Vasil Ljokov a Šaudev, který byl jejich vůdcem.

Zpráva policejního ředitelství uvádí podrobné informace o členech makedonských skupin v Paříži, Vídni, Budapešti a v Bukurešti, kteří patřili jak k tzv. autonomistům, tak k teroristům. Pražskou skupinu měli tvořit Gigo Nickov, Marin Brzakov, Krste Dončev, Vasil Ljokov a Šaudev. Pražské centrum mělo údajně patřit k „autonomistům“ a mělo mít pobočku v Bukurešti, která byla ve spojení s Vídni.

Další informace z 1. prosince 1926 však označila „důvěrnou zprávu týkající se makedonského revolučního hnutí“ i informaci čs. vyslanectví v Bukurešti o „domnělé centrále v Praze“ za nepravdivou. Policejní orgány často nesprávně směřovaly činnost makedonských studentských spolků s bulharskými levicově a komunisticky orientovanými spolky. Tak po zatčení bulharského studenta Iliji Kratunova na základě zabaveného materiálu policie zjistila, že „komunistická agitace, týkající se balkánských ze-

⁴ *Tamtéž*, s. 30–31.

mi, byla v Praze soustředěna v rukou Iliji Kratunova, který dostával nejen zprávy z Paříže, Itálie a Vídně, ale také peníze, které zasílal do Bulharska⁵. „Z nalezeného materiálu u Kratunova vysvítá“, říká se dále ve zprávě policejního ředitelství prezidiu ministerstva vnitra, že střediskem komunistických žvlů bulharské emigrace jsou spolky, označené názvem Narodno studentstvo (Narstud), jehož ústředí jest v Berlíně. V Praze existuje tento spolek také, má zde svoji jídelnu, ale navenek není politicky činný“⁶.

Pro dějiny makedonského národně osvobozenického a emancipačního hnutí nejsou bez zajímavosti jinak většinou známá fakta o životě a činnosti Dimitra Vlachova a o jeho působení ve VMRO, které podalo vyslanectví ve Vídni počátkem prosince 1926. Vlachov spolupracoval s federalisty Todorem Panicou, který byl zastřelen ve Vídni, s Petrem Čaulevem, na kterého byl spáchán atentát v Miláně, dále s Todorem Alexandrovem, se zakladatelem a redaktorem listu Ilinden Arsenim Jovkovem, s plukovníkem dr. Filipem Atanasovem, Slavim Ivanovem, Alekem pašou a K. H. Rindovem. Jeho organizace měla být údajně ve spojení s výbory revolučního hnutí v Rumunsku, Maďarsku a na Balkáně a měla „prý mít pobočky a buňky ve Vídni, Bulharsku, Makedonii, v Praze, Berlíně, Lipsku i v Paříži“. Čs. vyslanec ve Vídni Hugo Vavrečka podal podrobné informace rovněž o dalších Makedoncích, členech VMRO (sjednocená) — o Georgim Zankovovi, Pavlu Šatevovi, který měl údajně plnit úkoly také na území naší republiky, o Grigoru Kostovovi, který spolu se Zankovem redigoval ve Vídni list Makedonsko delo a sám předtím vydával do roku 1925 list Makedonsko saznanie. Kostov mluvil řecky, byl držitelem řeckého pasu a udržoval styky s řeckými pracovníky zdejšího vyslanectví.

V 2. polovině 20. let pokračovalo oboustranné úsilí o sblížení mezi Královstvím SHS a Bulharskem. Naše zastupitelské úřady v Bělehradě a v Sofii pozorně sledovaly vzájemná setkání, která se nikdy neobešla bez jednání o makedonské otázce. Zvláště panu prezidentovi byla „sympatická idea sblížení balkánských Slovanů“ a „srbsko-bulharské dohody“, neboť dobře věděl, že „Srbové nikdy neměli jiných tendencí než směrem k Makedonii“⁷.

Čs. vyslanec v Bělehradě si na žádost T. G. Masaryka vyžádal audienci u krále SHS, který souhlasil s prezidentovým hodnocením „balkánské situace“, zejména co se týče žádoucí úpravy poměru mezi námi (tj. Království SHS — pozn. moje) a Bulharskem“. Dohodu s Bulharskem pokládal také král za základní otázku, jenže „vy víte“, — řekl čs. vyslanec J. Šebovi, — „co je příčinou rozporu mezi námi a jimi (tj. Bulhary — pozn. moje) — ten, cadavreu (mrtvola — franc. — pozn. moje), co mezi námi leží, je Makedonie. Vy víte, že oni mají staré aspirace a starou touhu k Makedonii a já se jim nedivím. Vím, že investovali tam příliš mnoho, propagovali příliš mnoho a zavedli národ k jakémusi fascinování se tímto ideálem“.

⁵ *Tamtéž*, s. 45, 46, 58.

⁶ Ve zprávě je nesprávně uvedeno jako Národnoje studentstvo. *Tamtéž*, s. 59.

⁷ *Tamtéž*, s. 61, 75, 80.

Ministr zahraničí dr. Edvard Beneš pozorně sledoval „ideu sblížovací“ a sám pro to dělal, co mohl. Naše zastupitelství v Bělehradě a v Sofii měla mj. sledovat srbsko-bulharské sblížování. Podle sjednoceného plánu A. Štambolijského se předpokládalo, že v novém „Srbsko-chorvatsko-slovinsko-bulharském státě“ bude likvidována bulharská dynastie. Podobné stanovisko sdílel později v roce 1927 také čs. vyslanec v Bělehradě J. Šeba, který se podle našeho názoru mylně domníval, že vznikem jednoho státu „by tzv. makedonská otázka byla likvidována sama sebou automaticky“.

Čs. vyslanec v Sofii dr. B. Rejholec upozorňoval 1. října 1927 na zvýšenou činnost teroristických akcí členů VMRO v Království SHS. Podle Rejholce měly teroristické akce pokračovat rovněž „ve státech, proti Makedoncům nepřátelsky vystupujících, jako Anglie, Francie, Československo aj., aby tak obrácena byla pozornost na nerozluštěnou otázku makedonskou“. K realizaci svých teroristických akcí prý vedení VMRO hledalo „dvacet Muciu Scaevolů“.⁸

Zpráva B. Rejholce informovala o vztahu Řecka a Itálie k sblížovacím snahám Království SHS a Bulharska, rozebírala některé aspekty mezinárodní politiky a upozorňovala na „SHS-bulharské rozladění“ vyvolané akcemi VMRO v několika makedonských obcích a městech, které měly na „zasedání Společnosti národů upozornit na makedonskou otázku“.

Bulharská vláda sice často prohlašovala, že zakročí proti členům VMRO, ovšem těžko mohla razantnější kroky přijmout. Jak v policii, tak také v diplomatických službách působilo mnoho Makedonců z obou křídel VMRO — autonomisté, kteří usilovali „o připojení Makedonie k Bulharsku a o její slepé podřízení bulharské vládě a dvoru“, i federalisté. Konečným cílem jejich úsilí měla být „jednou samostatná Makedonie jako jeden ze států balkánské federace“.

B. Rejholec, který měl v Sofii za úkol „spolupracovati k dorozumění mezi balkánskými Slovany“, upozorňoval E. Beneše v prosinci 1927 na některé závažné otázky jihoslovansko-bulharských, turecko-řeckých a bulharsko-tureckých vztahů. „Smír s Jihoslovany přijmou Bulhaři pouze, zaručí-li jim to buď uspokojení jejich teritoriálních aspirací na druhé hranici (event. na druhých hranicích), aneb zabezpečí-li je proti hrozícímu nebezpečí jinde. Protože však nelze Bulharům dávat vyhlídky na teritoriální zisky ani proti Rumunsku, ani proti Řecku, nezbyvá než hledět zainteresovat Bulhary na hranici turecké, které však Bulhaři věnovali dosud velmi malou pozornost. Nyní však sami začínají býti zneklidněni tím, že Turci znovu obrazejí zraky na Balkán, do západní Trákie (řecké). Vystává před jejich zrakem eventualita, že by Turci odňali zpět Řekům západní

⁸ *Tamtéž*, s. 82, 89. Gaius Mucius Scaevola (Levičák) byl legendární hrdina z dob bojů mezi Římany a Etrusky (konec 6. a zač. 5. stol. př. n. l.). Podle legendy byl mladý Gaius při pokusu o proniknutí do tábora Etrusků zadržen. Vyhrožovali mu mučením, jestliže neprozradí své souvěrce. Aby jim dokázal, že se nebojí bolesti a smrti, vložil pravou ruku do ohně a upálil si ji před očima etruského krále Porsenny.

Trákii, na kterou Bulhaři nepřestanou aspirovat“ — psal B. Rejholc čs. ministru zahraničí.⁹

Neustálé teoristické akce „makedonského komitétu“ na území jižního Srbska a v Makedonii bránily oboustrannému úsilí o jihoslovansko-bulharské zlepšení vzájemných vztahů. Vládní činitelé Království SHS si stále více uvědomovali, že výbor pravého křídla VMRO má stále silnější vliv na bulharskou vládu, že tvoří vlastně jakousi druhou vládu tzv. makedonstvu-jušćich, jež působí vedle legální vlády Andreje Ljapčeva, která výboru nadržovala.

„Jádro celé věci tedy je zlomit moc makedonského komitétu“ — domníval se J. Šeba, který si však zároveň uvědomoval obtížnost takového úkolu, neboť VMRO byla podporována Itálií, která byla zase proti Království SHS.

Již jsme uvedli, že se v otázce jihoslovansko-bulharského sblížení čs. zahraniční politika značně angažovala. To však někdy u Bulharů budilo dojem, že „celé sblížení s Jihoslovany na slovanské základně nemá jiný cíl, než jen Bulhary v dohodě s Rumuny držet na uzdě“ — jak správně poznamenal B. Rejholec v dopise ministru V. Kroftovi. Proto čs. vyslanec v Sofii navrhoval E. Benešovi a V. Kroftovi, že na schůzce Malé dohody v lednu 1928 v Rumunsku vystoupí s výkladem zásad čs. zahraniční politiky v otázce Bulharska.

Hlavní myšlenky navrhovaného vystoupení dr. B. Rejholce na uvedené schůzce Malé dohody spočívaly v tom, že „bulharský národ je přesvědčen, že si svoji katastrofu nezavinil, nýbrž že je obětí bezohlednosti svých sousedů a států vítězných“. Domníval se, že hlavní zloba Bulharů je „obrácena proti Srbům, protože oni přejímají vůdčí roli mezi jižními Slovany, na kterou si dosud Bulhaři, už pro svoji početnost, mohli činit nárok, posrbštění Makedonci dali by i v budoucí nějaké velké Jugoslávii převahu Srbům, proto je boj o Makedonii tak vášnivý“. Podle Rejholce byla „chorobná podrážděnost veřejného mínění“ živena mj. také „ctižádostí bulharského charakteru, jenž se nedovede smířit s postavením státu slabšího“, a také „akcí Vnitřní makedonské revoluční organizace obrácenou zvláště proti SHS“.

Prostřednictvím dopisu V. Kroftovi proto náš vyslanec v Bulharsku dr. B. Rejholec navrhoval E. Benešovi toto: „Chceme-li napomáhat SHS-bulharskému sblížení, je tedy mj. nutné dokazovat, že právě VMRO to je, která brání Srbům tolerovat bulharské školství v Makedonii; přesvědčovat zde, že nynější stav území v Evropě nebude změněn a že Království SHS je nezranitelné; nelze-li docílit od Srbů, aby zanechali posrbšťování politiky v Makedonii (což by bylo lékem nezranitelnějším), aspoň trpělivě navazovat slovanské kulturní styky a tím posilovat bulharské slovanofilské elementy“.

Jak T. G. Masaryk, tak také E. Beneš čs. vyslanci v Sofii přímocně uložili, aby pracoval „ke sblížení jihoslovansko-bulharskému“. Proto podle jeho názoru, který sdělil Benešovi počátkem ledna 1928, „dokud nebude Ma-

⁹ *Tamtéž*, s. 90, 95, 98.

kedonie úplně posrbštĚna, zůstane makedonský problém (resp. SHS režim v Makedonii) rozhodujícím určovatelem pomĚru mezi obĚma státy. Makedonci mají dosti moci, aby i nadále mařili jakýkoli pokus o sblížení, roznĚcujice bulharskou národní citlivost svými stížnostmi“.

Ās. zahranićní politika vidĚla cestu k jihoslovansko-bulharskému sblížení mj. v nĚkterých ústupĚích Srbů v oblasti kulturní a osvĚtové politiky. Zřizování bulharských škol v Makedonii „pro onu ćást makedonského obyvatelstva, jež se kulturnĚ cítí soućástí bulharského národa“, považovala naše diplomacie za „úplnĚ dostatećné“. „Jakmile by se nadále nedalo mluvit o násilném posrbštřování, ztratí makedonská agitace zde pŮdu pod nohama. (Nemíním touto tolerancí bulharské kultury nijak uznání etnicky bulharského rázu Makedonie.)“ — psal Rejholec ministru zahranićí E. Benešovi.

Ās. diplomat v Sofii vřak podle našeho názoru nevycházel z reálné situace v BĚlehradĚ. Snažil se přesvědćit E. Beneše, že by bulharská veřejnost uvítala smír na základĚ srbské tolerance bulharského školství v Makedonii, neboť by se tím prý zbavila „makedonské přitĚže“, která úplně ochromuje bulharskou politiku“. V tom vidĚl Rejholec „základ k SHS-bulharskému přátelství, který by vedl nepochybnĚ Bulhary k tomu, aby se snažili o užří spojení s Jugoslávií, aby tak zůstali ve styku co nejtĚsnĚjším s Makedonií“.¹⁰

Bulharsko ostatnĚ mezi válkami mnohokrát dŮvěrnĚ žáдалo E. Beneše, aby převzal *bonnes offices* (laskavĚ zprostředkování — pozn. moje) a aby jim pomohl jak v otázce jihoslovansko-bulharského sblížení, tak také aby „zapůsobil na Bukureřt“ v otázce Dobruďže, odkud pronásledované obyvatelstvo údajnĚ hromadnĚ emigruje. A kdykoli docházelo ke zhorřování bulharsko-srbochorvátsko-slovinského vztahu, vzápĚtí „řlo i ochlazování bulharských sympatií k ĀSR, a to v tĚ míře, jak si Bulhaři uvĚdomovali, že do sporu makedonského nehodláme zasahovat v jejich prospĚch“. E. Beneř vřak „bez vĚdomí BĚlehradu“ nebyl ochoten podniknout v tĚto otázce nic. JedinĚ za předpokladu, že Bulhaři „vřslovnĚ uznají jako definitivní hranice Makedonie a vŮbec otázku tu za definitivnĚ vyřešenou“ a jedinnĚ uzavřeli Bulharsko s Královstvím SHS pakt „jako mezi Francií a NĚmeckem“.

Třebaže „dŮvody udány nebyly“, jak psal v cirkulárním telegramu dne 4. dubna 1929 E. Beneř, „z iniciativy bulharské přijel zcela inkognito“ bulharský král na dvoudenní návřtĚvu našeho prezidenta. Āeřtí představitelĚ využili návřtĚvy k tomu, „abychom působili v duchu naší politiky na uklidnĚní Bulharů a k tomu, aby Bulharsko se dohodlo se svými sousedy, specielnĚ s SHS a s Rumunskem“.¹¹

BĚlehradřká vláda vřak nebyla ochotna dĚlat řádnĚ ústupky „pro bulharsky orientovaný element v Makedonii“. Naopak, úplnou srbizací Makedonie si Srbové ćhtĚli „mezi jiřními Slovany zabezpećit prvenství“. V národnostní otázce nepřipouřřtĚli řádný kompromis. VeřkerĚ obyvatelstvo Jiřního Srbska považovali za srbské a podle toho postupovala vláda

¹⁰ *TamtĚž*, s. 102, 108—111.

¹¹ *TamtĚž*, s. 174, 176, 222.

v politických, školských i jazykových a jiných otázkách. Spoléhala rovněž na to, že „většina obyvatelstva je ngramotná a politicky i národnostně neuvědomělá“.¹²

Při všech jednáních s čs. diplomaty bulharská vláda prohlašovala, že nemá vůči Království SHS (Jugoslávii) žádné územní nároky, že se s existujícími hranicemi už smířila. Vyjadřovala zároveň ochotu usilovat o sblížení s Jugoslávií, pokud by se „Bělehrad odhodlal k ústupkům jen trochu přijatelným“. Podle Rejholcových slov však „v případě politické dohody Bulhaři počítají s tím, že by jim Jugoslávie vrátila ony nepatrné části starobulharského území, které z důvodů strategických dostaly se v Jugoslávii mírem neuillyským“.

Neudivovalo proto, že ani Benešova intervence v Bělehradě nevedla k žádným pozitivním výsledkům v jihoslovansko-bulharských stycích. Bulhaři si od toho slibovali více, než bylo skutečně dosaženo. To patrně proto, že Československo bylo členem Malé dohody, v níž měl Beneš rozhodující slovo.

Počátkem května 1928 proto musel dr. B. Rejholec tak trochu s lítostí sdělit ministru zahraničí v Praze, že od října 1927, kdy VMRO provedlo některé teroristické akce a kdy Srbové použili represí „proti bulharsky cítící části obyvatelstva makedonského“, je „poměr jihoslovansko-bulharský ve znamení stálého zhoršování“.

Zasvěcenější, přesnější a objektivnější informace o makedonském obyvatelstvu, které připadlo po roce 1913 Srbsku, poskytovaly zprávy československého konzulátu ve Skopji. Tak např. vicekonzul V. Znojemský ve své zprávě z 3. července 1928 mj. napsal, že v Makedonii (nazvané Jižním Srbskem) žije „asi 1 500 000 obyvatel, z nichž je téměř polovice moslimanů (Arnautů a Turků), ostatní pak jsou křesťané (Makedonci, Srbi, Řekové, Cinceři, Arnauti-katolíci, Bulhaři). Pravý břeh Vardaru až k Velesu jest obydlen téměř kompaktní masou arnautského obyvatelstva, jih a levý břeh Vardaru Makedonci, mezi nimiž je dosti osad čistě srbských. Území od linie Kočany-Štip-Strumica až k bulharské hranici je převážně obydleno Bulhary“.

Podle V. Znojemského „Makedonci tvoří celkem asi 30 % veškerého obyvatelstva Jižního Srbska“. To by ovšem znamenalo, že jich tam žilo asi 450 000. Znojemský pak charakterizuje příslušníky ostatních národností žijících v té době v Makedonii takto: „Turci, Cinceři a Řekové jsou úplně loyálními občany SHS a plně přijímají národnostní program srbské většiny. Arnauti nemají celkem svého vlastního politického a národnostního programu a v době míru rovněž mohou býti považováni za loyální element. Makedonci jsou naladěni různě, podle toho, v jaké míře působila mezi nimi bulharská propaganda“.

Po charakteristice a důsledcích srbské a bulharské propagandy v Makedonii do balkánských válek, která se soustředila především na školství a osvětu (samozřejmě buď srbskou nebo bulharskou — ta druhá měla větší úspěchy), pak čs. vicekonzul napsal: „Ve své podstatě toto obyva-

¹² *Tamtéž*, s. 150.

telstvo ovšem není ani bulharské ani srbské. Národnostní poměr Makedonců k Srbům a Bulharům dal by se přirovnati k poměru Bělorusů a Rusů. Je to národ bez jakékoliv kultury a národní tradice, vesměs negramotný (vyjma městského obyvatelstva ovšem). Literární jazyk makedonský neexistuje a vlastně není možno mluvit o jednotném makedonském jazyku, jelikož je to vlastně celá řada místních nářečí, blízcích se více nebo méně buď k srbštině nebo k bulharštině.“

Nedostatečná průprava vedla čs. vicekonzula k nepravdivým informacím o tom, že Makedonci nemají žádnou kulturu a národní tradice. Naopak jeho kolega v Sofii Fr. Černý znal rozsáhlou literaturu, která byla „psána jednak z hlediska srbského, jednak bulharského resp. makedonského“. Ve svých jednáních však Černý vycházel z děl Šafaříkových, Miklošičových, Vondrákových a z Jirečkových Dějin národa bulharského. Své výhrady ke zprávě V. Znojemského vyjádřil Fr. Černý mj. takto: „Národnostně slovanské obyvatelstvo Makedonie není ani bulharské ani srbské, jak praví zpráva konzulátu, ale rozhodně je dle všech známek bližší Bulharům než Srbům, přesněji řečeno bylo jistě bližší slovanskému kmenu, který splynul s Bulhary, než kmenu srbskému.“ Pokud jde o tvrzení, že Makedonci jsou Bulhaři nebo naopak Srbové, znamená Fr. Černý, „pravda je asi uprostřed“, že makedonské kmeny, které nebyly totožné se srbskými, přijaly od Protobulharů jméno.

František Černý patrně znal rovněž literaturu makedonskou. Přejmenším tu, která se v různých letáčích šířila makedonskými akademickými spolky v Praze, Berlíně, Lipsku, Vídni a jinde v Evropě. Právě v nich se totiž poukazovalo, že Makedonci jsou potomci „zakladatelů staroslovanského písma Cyrila a Metoděje“, že k makedonské literatuře a kultuře patří Kliment Ochridský, stejně jako „první lyrický bulharský básník Rajko Žinzifov, první folkloristé bulharští bratři Miladinovové ze Strugy aj.“ Upozorňoval také, že dokonce první bulharský historik Paisij Chilandarski i první bulharský pedagog Neofit Rilski „byli z Makedonie“.

Zpráva čs. vicekonzula ve Skopji vystihla skutečné poměry také v mnoha jiných otázkách: výchova ve školách v bulharském duchu více než půl století vedla k tomu, že se značná část městského obyvatelstva pobulharštila, a proto nebyla proti připojení Makedonie k Bulharsku. Na to sázelo autonomistické křídlo VMRO, které poukazovalo na fakt, že je v Jižním Srbsku potlačována výuka jazyka a že jsou zakazovány kulturní a literární projevy. „Makedonské organizaci vpravdě jde o bulharský jazyk, bulharskou literaturu a školství a bulharskou kulturu“, — poznamenal V. Znojemský, „které jsou však zdejšímu selskému obyvatelstvu právě tak cizí, nebo možno říci i právě tak blízké jako jazyk a školy srbské“.

Koncem 20. let se vztahy mezi dvěma křídly VMRO nadále zostřovaly, zejména po atentátu na Alexandra Protogerova a na federalistu Todora Panicu. Anglická a francouzská diplomacie se však mylně domnívala, že ve VMRO nastaly „silné otřesy“, které umožňují energické zákroky. Nedovedla se vůbec vžít ani do mentality členů této organizace, ani do psychiky balkánských Slovanů: I pro ty, kteří na Balkáně léta působili, zů-

stával „balkánský“ způsob myšlení a jednání i vzájemné komunikace absolutně nepochopitelný.

Diplomaté slovanských zemí dovedli vidět postupy v jednání VMRO mnohem racionálněji, strážlivěji, nikoli ovšem vždycky správněji. „Nelze si představit“, psal chargé d'affaires a. i. čs. vyslanectví v Sofii Fr. Černý dne 21. srpna 1928, „že by eventuálním zatčením několika osob bylo makedonské hnutí potlačeno, neboť makedonská myšlenka nežijé a neumírá s životem některých jedinců. Budou-li někteří vůdci zatčeni, přijdou na jejich místo opět noví lidé a makedonská organizace bude trvati dále. Makedonská otázka nemůže být rozřešena několika zákroky západních velmocí“.

Musím ovšem také podotknout, že teroristické atentáty VMRO na podzim 1927 proti jihoslovanským úředníkům a důstojníkům sice silně narušily „sblížovací snahy“, rozhodně však nebyly jedinou a hlavní příčinou obrátu Bulharska v nazírání na neměnitelnost hranic vzniklých pařížskými mírovými smlouvami. Bulharsko je začalo považovat za „une tromperie“ (velký podvod) a obviňovalo „the big four“ (velkou čtyřku), že se „neohlížela na právo ani na slušnost“. Bylo tedy zřejmé, že se Bulharsko vůbec nevzdalo „národního ideálu“ a že stejně jako u VMRO neupadl „makedonský ideál v zapomnutí“.

Čs. diplomacie proto v bulharských snahách o sblížení s Jihoslovaný správně spatřovala určitou neupřímnost. Podobně jako Al. Stambolijski si totiž Bulhaři od sblížení s Jihoslovaný slibovali „zachování bulharského rázu Makedonie“.

Pro bulharskou zahraniční politiku ve vztahu k sousedům bylo příznačné, že se snažila využít jejich oslabení k prosazování svých územních požadavků vůči Makedonii. Tak tomu bylo i v případě úsilí o sblížení koncem 20. let. Jakmile Bulharsko vidělo, že Jugoslávie utrpěla v mezinárodní politice (vztahy italsko-jugoslávské, neúspěšná jednání o privilegia na dráze Gevgelija-Soluň a v samotném soluňském přístavu, obtíže se získáním zahraničního úvěru aj.) určité neúspěchy, hned si „vzpomnělo na svůj starý sen o Makedonii“. Zvýšilo se jeho sebevědomí a zaujalo vůči Jugoslávii chladný, až nepřátelský postoj. Bulharská vláda začala stále více podkopávat autoritu mírových smluv a vyjadřovat své sympatie Itálii. Patrně mj. také proto, že italský tisk ostentativně podpořoval bulharskou tezi „ve věci makedonské“ a rovněž kvůli plánovanému sňatku krále Borise. „Bulharský národ se dal vnějšími neúspěchy, ale hlavně vnitřní krizí Jugoslávie přesvědčiti o tom“, psal B. Rejholec dne 14. března 1929 ze Sofie, „že Jugoslávie není útvarem naprosto solidním a že by mohla přijíti chvíle, kdy by se znovu rozhodovalo o osudu Balkánu i Makedonie“.

Již v roce 1929 vystihl B. Rejholec představy Bulharska, které přetrvávají vlastně od dob osvobození roku 1878 dodnes. Je to sen sanstefanského Velkého Bulharska. Od roku 1878 je „veškerá energie národní“ — pokračuje Rejholec, „věnována tomuto snu, k němu se spěje bez ohledu na všecko ostatní. Ve své halucinaci Bulhaři nejsou s to vidět zájmy a práva druhých, jsouce přesvědčeni, že všechno právo je na jejich straně. Je úplně vyloučeno, aby národ takových ambicí, který se považoval

za předurčena k hegemonii na Balkáně (Srbi jsou tu považováni za méně četnou a méně státotvornou rasu) jen tak lehce vmyslil do postavení definitivně druhořadého státu, aby pokorně přijal stav vytvořený mírovými smlouvami a vzdal se definitivně všech svých snů. Bulhaři počítají, že plná třetina národa zůstala za dnešními jich hranicemi (což i s Makedonci vzatn, je přehráno). Protože vše nejvzácnější pro Bulhary ze všech území, na která si činí nárok, je Makedonie, rozumí se, že dělání politiky s Jugoslávií vyžaduje od nich nejvíce sebezapření; proto není divu, že politika sblížení s Jugoslávií musela okamžitě narazit na prudký odpor, jakmile pozice Jugoslávie se v očích bulharských podstatně oslabilo.¹³

Dvě otázky jihoslovansko-bulharských vztahů koncem 20. let silně připomínají novou fázi vztahů česko-slovenských, která začala 1. ledna 1993. První je otázka obsazení obou velvyslanectví, která byla „termometrem pro měření teploty styků mezi Sofií a Bělehradem“, druhá souvisela (podobně jako moravsko-slovenské hranice dnes) s tzv. dvojevlastnictvím, tj. s pohraničními nemovitostmi, „jejichž vlastníci žijí v jedné zemi a mají pozemky za hranicemi země druhé“. I při těchto jednáních byla podle informací čs. vyslanec v Bělehradě J. Šeby „ne dosti obratně zakrývána tendence bulharské delegace, aby nynější hranice byla považována za hranici provizorní“.

Jihoslovansko-bulharská jednání o vzájemném sblížení (nikoli o vytvoření Velké Jugoslávie, jak se chybně psalo ve Slovanském přehledu v listopadu 1929) ztroskotávala na neústupnosti obou jednajících stran v otázce tzv. Vardarské Makedonie. Bulhaři byli pro sblížení pouze za předpokladu, že bude „ze srbské strany uznáván bulharský charakter Makedonců a dostane-li se jim všech práv menšinových“. Podle B. Rejholec bulharští slavjanofilové „trvají bezpodmínečně na tom, že je nemyslitelné sblížení s Jugoslávií, pokud nebude zaručeno Makedoncům v Jugoslávii, že smějí býti Bulhary“.

Čs. ministerstvu zahraničí, které mělo sblížení mezi Jugoslávií a Bulharskem napomáhat, bylo ovšem rovněž dobře známo, „že i Bělehrad je v tomto ohledu nesmiřitelný a že s největší rozhodností odmítá považovati Makedonce za národní menšinu a tolerovati v Jižním Srbsku bulharský jazyk a bulharskou knihu. Z toho důvodu má vyslanectví za to“ — pokračoval čs. vyslanec v Sofii, „že práce k politickému sblížení obou národů za těchto okolností sotva k něčemu pozitivnímu povede, dokud se spor o Makedonii mezi oběma národy definitivně nelikviduje“.

Takový postoj bulharské vlády ovšem vedl k tomu, že se její vztah k Jugoslávii a Řecku zhoršoval. Připočteme-li k tomu neurovnaný poměr k Rumunsku a „více méně neutrální poměr k Turecku“, pak dospějeme k závěru, že italské přátelství, v jehož vodách chtělo Bulharsko trvaleji zakotvit, vedlo vzhledem k „ztracené patronaci anglické“ nebezpečně k „skvělé izolaci“.

V letech jihoslovansko-bulharského sblížení probíhala, jak známo, jednání o podepsání československo-bulharské smlouvy. Bělehrad, který

¹³ *Tamtéž*, s. 148, 162, 169, 170, 202, 208, 209.

byl spjat s Prahou Malou dohodou, doporučoval naši diplomacii, aby nespěchala s jednáním, „dokud nedojde mezi SHS a Bulharskem k jistému dorozumění v otázce pohraničních nemovitostí a neutralizování pohraničního pásma“.

Již jsme uvedli, že Bulharsko dělalo při jednáních s vládou Království SHS a později Jugoslávie, stejně jako při jednáních s Řeckem, různé obstrukce a kladlo si značně nereálné požadavky. Spekulovalo „s možností dohody mezi oběma státy a dělalo drahoty“. Podle názoru řeckého vyslance v Sofii Dendromise si Bulharsko „sedlo mezi dvě židle a ztratilo definitivně možnost pokračovati ve své dosavadní politice, ztratilo dokonce možnost dělat vůbec jakoukoli svobodnou politiku“ a že mu nezbyvá nic jiného, „než dělati satelita Itálii“.

Řecku velmi záleželo na uzavření paktu s Královstvím SHS. Proto uvítalo, když na jaře roku 1929 urovnalo své poměry k Jugoslávii a uzavřelo s ní smlouvu. Tím ovšem nastala změna na balkánské politické šachovnici. Byl to zřejmý neúspěch bulharské zahraniční politiky. Bulharsko bohužel nedovedlo upravit svůj vztah ke Království SHS dříve, než začne upravovat svůj poměr k ostatním sousedům a dalším zemím. Přitom bylo podle slov čs. vyslance v Sofii B. Rejholce největší překážkou bulharsko-jugoslávského sblížení „přesvědčení o jihoslovanské slabosti“. Rejholec ve své zprávě z 3. dubna 1929 věřil, že „řecko-jihoslovanský pakt“ posiluje mezinárodní postavení Jugoslávie a že „povede nutně k jistému vystřízlivění v Bulharsku“.

Podobnému vystřízlivění ovšem bulharské zahraniční politice bránila mj. činnost obou křídel VMRO nejen v Bulharsku a v Království SHS (Jugoslávii), nýbrž také v zahraničí. Jugoslávský vyslanec v Praze dr. Budislav Grgar Andjelinović upozorňoval dne 3. dubna 1929 čs. ministra zahraničí E. Beneše, který ho o to žádal, že má hodnověrné informace o „čilejší činnosti makedonstvujušcích mezi Vídní a Prahou“.¹⁴ Tato aktivita se projevila příjezdem členů ústředního výboru VMRO do Prahy Georgiho pop Christova a Nauma Tomalevského.

O několik dnů později sděloval jugoslávský vyslanec Andjelinović našemu ministerstvu zahraničí další podrobnosti v souvislostmi s údajně chystanými akcemi makedonské organizace proti jugoslávskému státu. Týkaly se příjezdu a pobytu v Praze členů VMRO s bulharskými pasy Kruma Valeva, Dimitra Gorničeva (původem z Kukuše — dnes v Řecku), vojvody Dorosanského, dále teroristů Petra Urumova, Borise Damjanova (z Ochridu) a Bojana Ilieva (z Gorné Džumaje).

Podle informací jugoslávského vyslance měli uvedení členové VMRO být ve stálém styku s Nikolou Valevem, Ivanem Bojadžievem a Nikolou Kolarovem (ze Štipu). V Praze měl být rovněž bývalý bulharský student Zafir Bonkin, který byl z Jugoslávie vyhoštěn. Bělehradské úřady se obávaly, aby akce členů makedonské organizace nebyly namířeny „proti bezpečnosti Království Srbů, Chorvatů a Slovinců“, zvláště po tom, co zjistily, že část „makedonstvujušči ústředny ve Vídni“ byla přeložena do Prahy.

¹⁴ *Tamtéž*, s. 212—214, 219—221, 262.

Pozornosti čs. diplomacie na Balkáně neušla ani aktivita Paveliáovy emigrace mj. v Bulharsku a zvláště jeho styky s členy VMRO. „Federalista“ A. Paveliá se za své demonstrativní návštěvy Sofie v dubnu 1929 měl údajně dohodnout s členy makedonské organizace na „ilegálním boji za docílení politické nezávislosti Chorvatska a Makedonie“.¹⁵

Pod vlivem atentátů začala také v Bulharsku narůstat makedonofóbie. Zároveň s tím ovšem stále více docházelo k diferenciaci bulharského stanoviska k osvobozeneckému úsilí makedonského lidu. Jak správně poznamenala čs. diplomacie, nešlo o rozpor pouze taktický, nýbrž o rozpor zásadní. Spočíval v tom, „že se Bulhaři přirozeně na Makedonii dívají jako na neosvobozenou ještě část svého národního území a kmene, kdežto Makedonci, ač jazykově chtějí tvořiti s Bulhary jednotu, politicky se dívají na Makedonii jako na samostatný, nedílný geografický a politický celek, mající plné právo na sebeurčení“.

Citované Rejholecovo hodnocení situace v Bulharsku v roce 1930 kolem otázky Makedonie svědčí o emancipačním úsilí Makedonců a dokumentuje falešnost a nepravdivost mnoha pozdějších i dnešních tvrzení, že Makedonci jsou „uměle vytvořeným národem“. Představitelé těchto makedonských emancipačních snah si byli přitom dobře vědomi, že je třeba postupovat po etapách. V první etapě mělo dojít k osvobození Makedonie. „Rozhodnutí o tom, jak po svém osvobození Makedonie určí svůj poměr k jiným balkánským státům, tedy i k Bulharsku, ponechávají Makedonci příští době, až osvobození bude dokončeno. (Je jasno, že tento rozpor dosud ideový, by mohl vésti jednou k praktickým nesnázím mezi Bulhary a Makedonci; politikové bulharští si to uvědomují a někteří z nich neradi vidí, že část Makedonie nalézající se uvnitř hranic bulharského státu má zvláštní režim a zvláštní postavení ve státě.) Tento ideový rozpor dává často podnět k nedorozuměním mezi Bulhary a Makedonci“ — referoval E. Benešovi vyslanec B. Rejholec. Z toho jasně vyplývá, že čím dál tím více Makedonci nechtěli být objektem bulharské politiky. Chtěli, aby Makedonie byla subjektem jejich vlastní politiky.

Při posuzování vzájemných vztahů balkánských slovanských i neslovanských národů a států na Balkáně je třeba vždycky mít na zřeteli rovněž zájmy evropských států, především Anglie, Německa, Francie, Itálie a Ruska. Přitom se v balkánských poměrech nejméně vyznala anglická diplomacie, zatímco italská ofenzíva na Balkáně měla konkrétní cíle, třebaže byly v rozporu s heslem Balkán balkánským národům.

Italská politika ovlivňovala Bulharsko zejména při úpravě jeho vztahů k Jugoslávii. Využívala každého sebemenšího zdánlivého oslabení či neúspěchu jugoslávské zahraniční politiky (zejména strachu ze strany Itálie) k rozvíření „otázky postavení heterogenního obyvatelstva Jižního Srb-

¹⁵ *Tamtéž*, s. 320. Ante Paveliá (1889—1959) byl charvátský politik, člen Charvátské strany práva, od r. 1927 poslanec skupštiny (parlamentu). Od r. 1929 do r. 1941 žil v emigraci v Itálii, kde založil charvátskou teroristickou organizaci ustašů. Z Itálie řídil její činnost. V letech 1941—1945 stál v čele tzv. Nezávislého charvátského státu. R. 1945 uprchl do Rakouska, v témže roce byl jugoslávským lidovým soudcem odsouzen v nepřítomnosti k trestu smrti.

ska, pro které Bulhaři reklamují kulturní autonomii ve smyslu menšinových ustanovení mírových smluv“.

Pro poslední fázi jihoslovansko-bulharských styků v roce 1930 byly příznačné především dvě skutečnosti: První byl útěk starosty Skopje a dvou jeho druhů do Bulharska, odkud podali memorandum v lednu 1930 Společnosti národů, v němž si stěžovali „na útlak makedonského obyvatelstva“. To přirozeně vyvolalo ostrou reakci bělehradského ministerstva zahraničí Vojislava Marinkoviće a vedlo k tomu, že na I. slet jihoslovanského Sokola „nebyli pozváni zástupci bulharských Junáků a že byl odložen připravovaný početný zájezd jihoslovanských učitelů do Sofie“.

Členové VMRO, kteří působili v zahraničí, neustále „bombardovali“ Společnost národů různými peticemi a memorandy, aby se makedonská otázka dostala na pořad jednání orgánů této mezinárodní organizace. Petici menšinovému výboru SN poslali např. „tři intelektuálové ze srbské Makedonie“ Dimitr Šalev (chybně uváděný jako Šalijev nebo Šaljev), Dimitr Iljev a F. Anastasov.

Obrátili se rovněž na předsedu mezinárodního menšinového svazu dr. Wilfana a na další členy se žádostí, aby se mohli osobně zúčastnit jednání a referovat o poměrech v srbské Makedonii. Makedonci totiž ve Společnost národů vkládali značně velké naděje.

Také v řadách makedonské emigrace však docházelo k určitým názorovým a taktickým rozporům. Nejinak tomu bylo rovněž ve skupině tzv. federalistů, sdružujících se ve Vídni. Rozděbila se na dvě křídla. Jedno křídlo představovali dr. Filip Anastasov, Cvečkov a Michail Ivanov Gerdžikov (chybně uváděný jako Dzerdžikov), druhé křídlo pak Lazar Popovski a Slava Ivanov.

Bulharská emigrace, která žila v Praze, byla neustále středem zájmu policejního ředitelství. To jednak sledovalo, nakolik se bulharské vládě dařilo ji rozvrátit, aby nebyla akceschopná a hlavně aby se nesjednocovala „s jihoslovanskými živly v Praze“. Bulharské velvyslanectví totiž usilovalo o rozbití zejména pražského spolku Studentský agrární klub jižních Slovanů, do něhož se v průběhu roku 1928 přihlásili stoupenci bulharského režimu s cílem rozbit spolek a rozdělit Jihoslovany od Bulharů. Opozice sice na valné hromadě nedosáhla úplné roztržky, ochromila však činnost spolku. Vzápětí na to pak koncem roku 1928 ustavila protispolek — Bulharský akademický spolek Christa Boteva.¹⁶

V druhé části této stati pojednám o stejné problematice ve 30. letech.

¹⁶ *Tamtéž*, s. 304, 305, 311, 334.

БОЛГАРСКО-ЮГОСЛАВСКОЕ СБЛИЖЕНИЕ И МАКЕДОНСКИЙ ВОПРОС

2-ая половина 20-ых лет

На основе изданных чехословацких источников (дипломатических информации и донесений) автор статьи следит за политикой балканских стран в 20-ых годах и за их отношением к т. наз. македонскому вопросу. Особое внимание обращает автор на развитие дипломатических отношений между Болгарией и Королевством СХС (Югославией) и на роль чехословацкой дипломатии на Балканах. Он указывает на посредническую роль чехословацких правящих кругов в болгаро-югославском диалоге, на их позицию по отношению к Македонии. По автору она состоялась в довольно ясной формулировке чехословацкого министра иностранных дел Едварда Бенеша (в 1926 году) о том, что спор между Сербией и Болгарией по вопросу Македонии скрыт в альтернативе „ассимиляция или автономизация Македонии“.

Статья представляет первую часть более обширного анализа среднеевропейско-балканских отношений. Вторая часть, относящаяся к 30-ым годам, будет опубликована в следующем номере сборника.

